

Anbefalinger om styrkelse af demokratisk dannelse på ungdomsuddannelserne

Ungdomsuddannelserne er kulturbærere i det danske samfund og skal forberede eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund, der igennem historien er blevet bygget på værdier som demokrati, ytringsfrihed og ligestilling mellem kønnene. Vi lever i dag i et pluralistisk samfund, hvor et ”fælles vi” ikke er givet på forhånd, og hvor der findes eksempler på unge, som ikke accepterer grundlæggende demokratiske værdier. Ungdomsuddannelserne har dermed en afgørende rolle i den demokratiske dannelse af den danske ungdom, herunder at bekæmpe udemokratiske værdier og sige fra overfor holdninger, som modarbejder individets eller gruppens rettigheder og pligter. Ungdomsuddannelserne skal ikke være værdineutrale, men skal aktivt fremme demokrati og afvise fx totalitære ideologier.

På denne baggrund har undervisningsminister Merete Riisager nedsat et dialogforum om demokratisk dannelse på ungdomsuddannelser, der ifølge kommissoriet ”skal komme med anbefalinger til, hvordan ungdomsuddannelserne kan styrke den demokratiske dannelse hos eleverne, så eleverne i endnu højere grad opnår forudsætningerne for aktiv medvirken i det danske samfund.”

Dialogforummet har bestået af:

- **Jacob Mchangama**, direktør ved Justitia
- **Jaleh Tavakoli**, skribent og forfatter
- **Kanishka Dastageer**, studerende ved Københavns Universitet
- **Mehmet Ümit Necef**, lektor ved Syddansk Universitet
- **Mogens Bagger Hansen**, studierektor ved H.C. Ørsted Gymnasiet
- **Torben Jakobsen**, rektor ved Mulernes Legatskole
- **Trine Ladekarl Nellemann**, rektor ved Next – Albertslund Gymnasium
- **Yago Bundgaard**, rektor ved Langkaer Gymnasium

Nedenstående anbefalinger er resultatet af drøftelserne i dialogforum om demokratisk dannelse på ungdomsuddannelserne, som har taget udgangspunkt i et videns- og analysearbejde bestående af en undersøgelse om demokratisk dannelse på ungdomsuddannelserne¹. Anbefalingerne kan kategoriseres under fire følgende overskrifter:

- 1. Viden om demokratiske værdier og medborgerskab**
- 2. Accept af grundlæggende demokratiske værdier, rettigheder og pligter**
- 3. Deltagelse i formelle og uformelle demokratiske processer**
- 4. Respekt og tolerance for det enkelte individs rettigheder**

Formålet med anbefalingerne er, at demokratisk dannelse bliver en integreret del af hele ungdomsuddannelsesinstitutionernes virke og i elevernes skolegang. Det er gennem det daglige arbejde

¹ Undersøgelsen om demokratisk dannelse på ungdomsuddannelserne er foretaget af Rambøll Management Consulting, og består af en kvantitativ surveyundersøgelse samt en kvalitativ undersøgelse bestående af 8 case-besøg på udvalgte ungdomsuddannelser til en afdækning af eksempler på praksis med arbejdet med demokratisk dannelse. I surveyundersøgelsen er alle ungdomsuddannelsesinstitutioner blevet tilbudt at deltage, og på de deltagende institutioner er der blevet spurgt én leder samt én lærer og én elev, som lederen har udvalgt. Surveyundersøgelsens primære fokus er på lederens svar, da de er hovedrespondentgruppen i undersøgelsen og resultaterne heraf er behæftet med lav usikkerhed. Lærer- og elevbesvarelsener er ikke repræsentative men udelukkende supplerende til lederundersøgelsen, og kan vise interessante tendenser i disse grupper.

på de gymnasiale institutioner – og for erhvervsuddannelsesinstitutionernes vedkommende i høj grad på arbejdspladserne – at den demokratiske dannelse internaliseres hos eleverne. Det er derfor afgørende, at arbejdet med demokratisk dannelse tænkes ind på alle niveauer lige fra uddannelsernes og fagenes indhold/mål (politisk niveau), institutionernes studie- og ordensregler (organisations- og ledelsesniveau) og måden at organisere undervisningen på (lærer-/praktikansvarlig og elevniveau). På flere institutioner arbejdes der allerede med mange af de elementer, der nævnes i anbefalingerne, men på nogle institutioner vil der være behov for at styrke arbejdet med demokratisk dannelse.

Anbefalingerne ledsages i bilag 1 af et idékatalog til, hvordan institutionerne konkret kan arbejde med implementeringen af anbefalingerne, bl.a. baseret på skolerapporterne.

1. Viden om demokratiske værdier og medborgerskab

Der er nogle elever, som er udfordrede i forhold til deres viden om demokratiske værdier og viden om deres egne og andres rettigheder og pligter samt muligheder, for at blive aktivt deltagende medborgere i det danske samfund.

Det anbefales derfor:

1.1. At demokratisk dannelse tydeliggøres i de enkelte fags læreplaner på gymnasieområdet og i fagenes indhold på eud-området, samt at kravet om arbejdet med demokratisk dannelse skrives frem i de evaluérbare faglige mål, der måles på ved prøverne

Der er behov for at få større fokus på demokratisk dannelse hos lærere i alle fag, og det får de især, hvis det skrives mere tydeligt ind i læreplanerne og fagenes indhold.

Styrket demokratisk forståelse indgik allerede i kommissoriet for læreplansarbejdet i forbindelse med gymnasiereformen, der trådte i kraft i 2017, og er dermed også skrevet frem i læreplanerne. Ved en fremtidig revidering af læreplanerne på de gymnasiale uddannelser bør kravet om arbejdet med demokratisk dannelse i alle fags læreplaner og vejledninger tydeliggøres, og i forhold til erhvervsuddannelserne bør de faglige udvalg opfordres til at få demokratisk dannelse specificeret i fagenes indhold, pædagogik og didaktik.

Arbejdet med demokratisk dannelse kan ske på forskellig vis i de forskellige fag og behøver ikke nødvendigvis at være indarbejdet i det faglige indhold. Det kan alternativt afspejles i tilrettelæggelsen af undervisningen og i den pædagogiske praksis fx ved at lærerne sikrer, at eleverne deltager i forbindelse med valg af emner og arbejdsmetoder i undervisningen. Arbejdet med den demokratiske dannelse bør desuden skrives frem i relevante – dvs. ikke i alle – fag i de evaluérbare faglige mål, der måles ved prøverne. På den måde sikres det i endnu højere grad, at elever og lærere arbejder systematisk med emner relateret til demokratisk dannelse frem mod prøverne.

1.2. At Undervisningsministeriet udvikler tværfaglige forløb/materiale til temauger/kampagner om demokratisk dannelse, som de skoler, der måtte opleve behovet, kan benytte sig af

I materialet kan der fx indgå følgende elementer:

Den historiske baggrund

Eleverne skal arbejde med den historiske baggrund for danske demokratiske værdier, og på den måde blive bevidste om, at mange af de rettigheder og friheder, nogle tager for givet, er et resultat af en historisk udvikling, hvori diverse samfundsgruppers kampe har spillet en afgørende rolle. Den historiske forankring skal bidrage til at konkretisere, fordybe og internalisere elevernes forståelse af de demokratiske processer, værdier og idealer. Eleverne skal forstå, at de og vores værdier er historieskabte og historieskabende.

Demokratiske værdier

Eleverne skal opnå viden om grundlæggende rettigheder og pligter i det danske samfund, og hvordan det hænger uløseligt sammen med respekt for den enkelte uanset køn, seksualitet, etnicitet samt respekt for minoriteter (og mindretal i minoriteter). Eleverne skal opfordres til medbestemmelse og gøres opmærksomme på deres medansvar som demokratiske medborgere. Eleverne skal desuden opnå kendskab til samfundstendenser, der udfordrer de demokratiske værdier såsom jihadisme, æresrelaterede konflikter og religiøs og social kontrol.

Demokratiske indflydelsesmuligheder

Eleverne skal opnå viden om og træning i at deltage i demokratiske processer, da det er forudsætninger for aktiv medvirken i et demokratisk samfund. Eleverne skal opnå forståelse for mulighederne for individuelt og i fællesskab at bidrage til udvikling og forandring både på uddannelsesinstitutionen og i samfundet generelt.

Demokratisk debat

Eleverne skal opfordres til og gives mulighed for at deltage i demokratiske debatter. Der skal ikke lægges låg på kontroversielle emner - de skal tværtimod udforskes, udfordres og debatteres, og lærerne skal udfordre eleverne på udemokratiske værdier. Uenigheden skal dyrkes, og meningsudveksling anses som en dyd. Eleverne skal lære at debattere fx gennem argumentationsøvelser, hvor de desuden lærer, hvordan man giver udtryk for sine egne meninger på en ordentlig måde.

Ovenstående arbejde kan ske i forlængelse af ”National temauge om fællesskab, demokrati og medborgerskab”, som alle uddannelsesinstitutioner er inviteret til at deltage i, og som afvikles i foråret 2018. Institutionerne skal sikre gode rammer for lærerne til at gennemføre forløbene. Det kan bl.a. ske i forbindelse med den efteruddannelse, som er et led i de seneste gymnasie- og erhvervsuddannelsesreformer.

1.3. At arbejdet med demokratisk dannelse skrives ind i ledernes resultatkontrakt

Ledelsernes fokus på arbejdet med demokratisk dannelse kan styrkes ved, at det indsættes som et af Undervisningsministeriet fastsat indsatsområde i tilknytning til den ekstra økonomiske ramme. På nuværende tidspunkt indgår fx ”en målrettet indsats mod frafald” som indsatsområde i den ramme, og det kunne tænkes, at denne målsætning suppleres med en målsætning om fx ”en målrettet indsats med skabelse af demokratisk dannende læringsmiljøer”.

Da ledernes resultatkontrakter er offentligt tilgængelige på institutionens hjemmeside, vil det være muligt for alle at se, hvordan bestyrelsen ønsker, at lederen skal arbejde med at fremme den demokratiske dannelse på institutionen. Et eksempel på et målkrav kunne være, at lederen skal sikre, at der sker et systematisk arbejde i de enkelte faggrupper med, hvordan demokratisk dannelse kan indarbejdes i deres fag.

2. Accept af grundlæggende demokratiske værdier, rettigheder og pligter

Nogle ledere oplever i dag, at nogle elever ikke er bevidste om grundlæggende demokratiske værdier – herunder rettigheder og pligter – i det samfund de vokser op i. Ifølge Rambølls undersøgelse om demokratisk dannelse er det endvidere flere lederes vurdering, at nogle elever slet ikke accepterer disse værdier. Der er behov for, at det indskræpes overfor institutionerne, at de er forpligtede til at tydeliggøre disse værdier for eleverne og tydeligt markere, hvornår – og reagerer når – der brydes med værdierne, og at udemokratisk adfærd ikke accepteres. Det skal signaleres, at institutionerne ikke kan være værdineutrale i mødet med udemokratiske værdier.

I forbindelse med gymnasireformen blev der i bekendtgørelsen om studie- og ordensreglerne, som blev udstedt i september 2017, indskrevet eksplicite formuleringer om specifikke temaer, som institutionen kan fastsætte ordensregler om. Her nævnes fx ”religiøs forkyndelse, gudsyndelse og lignende” og ”tilskyndelse eller påvirkning til ekstreme eller fundamentalistiske holdninger og adfærd i strid med uddannelsesformålene eller anden adfærd, der kan fremme sådanne holdninger og sådan adfærd, herunder fremme social kontrol af andre elever i strid med uddannelsesformålene” (§ 4, stk. 1). I hvilket omfang skolerne vælger at fastsætte ordensregler ift. disse temaer er op til dem selv. På erhvervsuddannelsesområdet er der i bekendtgørelsens § 47, stk. 2, om skolens ordensregler ikke på samme måde indskrevet eksplicite formuleringer om specifikke temaer.

Ifølge Rambølls undersøgelse om demokratisk dannelse vurderer lederne, at deres studie- og ordensregler i vid udstrækning ikke forholder sig til elementer såsom ”Religiøs forkyndelse, gudedyndelse og lignende” samt ”Tilskyndelse eller påvirkning til ekstreme eller fundamentalistiske holdninger og adfærd”.

Det anbefales derfor:

2.1. At ungdomsuddannelsesinstitutionerne indarbejder regler om demokratisk adfærd og medborgerskab i studie- og ordensreglerne

At studie- og ordensreglerne ifølge Rambølls undersøgelse om demokratisk dannelse i lav grad forholder sig ”Religiøs forkyndelse, gudedyndelse og lignende” eller ”Tilskyndelse eller påvirkning til ekstreme eller fundamentalistiske holdninger og adfærd”, skyldes ifølge lederne få konkrete problemer med den type elevadfærd i hverdagen. Det er til trods for det begrænsede omfang af problemerne vigtigt, at institutionerne forholder sig til kontroversielle emner.

Det anbefales derfor, at institutionerne indarbejder regler for demokratisk adfærd i deres studie- og ordensregler. Ved at få dette indarbejdet i institutionernes studie- og ordensregler bliver ledere, lærere og elever mere bevidste om disse og kan handle, hvis der opstår udfordringer med udemokratisk adfærd. Der bør desuden være tydelige sanktioner, hvis institutionens studie- og ordensregler brydes fx at eleven i sidste instans – hvis det er proportionalt med forseelsen – bliver bortvist fra skolen.

2.2. At institutionerne på alle niveauer arbejder med og skaber tydelighed omkring deres værdier

Drøftelsen af institutionens værdier kan foregå på flere niveauer. Det kan ske i udviklingen af institutionens mission og vision eller i forbindelse med institutionens drøftelse af indsatsområder. Der kan også ske en udfoldelse af ungdomsuddannelsens lovbestemte formålsparagraffer fx ved at lave debatter med eleverne enten i udvalgte fag eller på institutionsniveau. Eleverne kunne fx debattere,

hvad der forstås ved forskellige værdier såsom friheds- og menneskerettigheder, herunder ligestilling mellem kønnene og seksuelle minoriteters rettigheder. Her vil der også være mulighed for, at eleverne udfordres på deres værdier. Institutionen kan også arbejde på tværs af ledelse, lærere og elever med at definere institutionen egne værdier (fx nå frem til et ”institutions-slogan”) inden for rammerne af danske værdier, så værdierne bliver forklaret, forstået og debatteret.

Institutionerne skal desuden melde klart ud, at det forventes, at eleverne og lærere bakker op om både de fælles demokratiske beslutninger og de fælles givne rammer i bl.a. studie- og ordensreglerne, som ikke nødvendigvis er blevet til i en demokratisk proces med eleverne, men er fastlagt af love eller ved fx rektorbeslutninger.

2.3 At der sker en løbende årlig afdækning af elevernes demokratiske dannelse ved indarbejdelse i den eksisterende trivselsmåling

Der er behov for at få den demokratiske dannelsesdagsorden struktureret fx i et årshjul, så der sker en løbende afdækning og forbedring af elevernes demokratiske dannelse. For at undgå flere spørgeskemaundersøgelser foreslås det, at der indarbejdes spørgsmål herom i den årlige trivselsmåling.

Konkret kunne det gøres ved at bede eleverne forholde sig til forskellige udsagn om demokratiske værdier og rettigheder. Viser resultaterne af undersøgelsen noget bekymrende ift. elevernes holdninger til demokratiske værdier, bør skolen – ligesom det ville være tilfældet, hvis målingen viste lav trivsel blandt eleverne – igangsætte initiativer, der forbedrer dette niveau.

3. Deltagelse i formelle og uformelle demokratiske processer

På nogle institutioner arbejdes der – ifølge Rambølls undersøgelse om demokratisk dannelse – kun i mindre grad med at ”højne elevernes engagement og deltagelse i frivillige aktiviteter i og uden for undervisningen”. Der er behov for, at eleverne tilskyndes til at blive aktive medborgere. Det danske samfund er kendetegnet ved store indflydelsesmuligheder for det enkelte individ fx i bestyrelsesarbejde og flade organisationsstrukturer, og disse indflydelsesmuligheder bør eleverne inddrages og trænes i. For at eleverne skal se det som attraktivt at være en aktiv medborger, har de desuden brug for at opleve, at det giver mening for dem, og at de bliver anerkendt for deres deltagelse.

Det anbefales derfor:

3.1 At Undervisningsministeriet indskærper overfor institutionerne, at de er forpligtet til at opfordre eleverne til at danne et elevråd og medvirke til at udbrede kendskab blandt eleverne til elevrådet.

Det er vigtigt at institutionerne skaber nogle gode rammer for et stærkt elevråd, så eleverne oplever, at de har indflydelse på deres hverdag på institutionen. Ledelsen skal desuden sikre, at elevrådet og elevudvalgene arbejder for at forbedre skolen for alle skolens elever – også minoritetsgrupperne, herunder mindretal indenfor disse grupper.

I bekendtgørelsen om elevråd ved institutioner for almengymnasial uddannelse, almen voksenuddannelse eller erhvervsrettede uddannelser samt private gymnasieskoler, studenterkurser og kurser til højere forberedelseseksamen står der bl.a. at, eleverne har ret til at danne et elevråd og at

institutionens leder er forpligtet til at opfordre eleverne til at danne et elevråd, hvis eleverne ikke selv tager initiativ hertil samt at stille egnede lokaler til rådighed.

Institutionens leder skal – ifølge bekendtgørelsen – desuden i samarbejde med elevrådet medvirke til at udbrede kendskabet blandt eleverne til elevrådet, herunder rådets virke og opgaver, for at styrke den demokratiske forståelse blandt eleverne. Det er vigtigt at disse regler bliver fulgt ude på institutionerne, og derfor bør Undervisningsministeriet indskærpe overfor institutionerne, at de skal overholdes.

3.2. At institutionerne tilskynder eleverne til demokratisk deltagelse fx til fællesarrangementer og i mindre udvalg

Institutionerne skal melde klart ud, at alle – både elever og ansatte – forventes at deltage i de demokratiske processer og arrangementer på skolen. Elever oplever det som meningsfuldt at deltage i demokratiske processer, hvis det opleves som noget, de kan forholde sig til. Det er derfor vigtigt, at alle institutioner påbegynder eller fortsætter deres arbejde med at invitere oplægsholdere – herunder politikere, politiet, forskere, debattører og forfattere – ind på institutionerne, samt at de afvikler valgaftener og lignende, så elevernes interesse for det samfund, de lever i, øges. Aktuelle politiske diskussioner skal forsat være en del af kulturen på ungdomsuddannelserne.

Institutionerne kan også arbejde med at lave udvalg, der supplerer elevrådets arbejde, så en større elevgruppe bliver inddraget i beslutningsprocesser.

3.3 At ungdomsuddannelserne udvikler en måde at anerkende elevers aktive deltagelse på

Nogle elever har behov for, at de bliver anerkendt for den ekstra indsats, de yder, når de deltager i demokratiske processer på institutionen. I et ungdomsliv, hvor den demokratiske deltagelse er i stærk konkurrence med andre tilbud, har eleverne behov for, at institutionen signalerer, at det har en særlig status, når personer udøver sin rolle som aktiv medborger.

4. Respekt og tolerance for det enkelte individs rettigheder

Ifølge Rambølls undersøgelse om demokratisk dannelse eksisterer der ifølge nogle institutionsledere en særlig udfordring med manglende respekt for lighed mellem kønnene og seksuelle minoriteter. Af de institutionsledere, der har oplevet udfordringer med udemokratiske værdier og holdninger, har de oftest oplevet elever, der giver udtryk for at de ikke ”respekterer lighed mellem kønnene” og ikke ”respekterer seksuelle minoriteter”.

Det anbefales derfor:

4.1 At institutionerne arbejder på at skabe respekt og tolerance for det enkelte individ gennem mangfoldige og inkluderende fællesskaber

Institutionerne skal først og fremmest italesætte, at eleverne forventes at respektere det enkelte individs rettigheder uanset køn, etnicitet, seksualitet mv. Institutionerne skal desuden arbejde målrettet med at skabe tolerance overfor minoriteter, herunder også mindretal i disse grupper.

Et greb, som institutionerne kunne benytte, er at blande eleverne med andre, der ikke nødvendigvis ligner dem selv. På den måde kan institutionerne styrke en inkluderende fællesskabsfølelse og skabe gensidig respekt blandt eleverne og for demokratiske rettigheder.

Bilag – Idékatalog

Idékataloget giver eksempler på, hvordan institutionerne konkret kan arbejde med anbefalingerne om at fremme:

1. **Viden om demokratiske værdier og medborgerskab**
2. **Accept af grundlæggende demokratiske værdier, rettigheder og pligter**
3. **Deltagelse i formelle og uformelle demokratiske processer**
4. **Respekt og tolerance for det enkelte individs rettigheder**

Idékataloget tager udgangspunkt i praksiseksempler indsamlet på forskellige ungdomsuddannelser og idéer fra dialogforummets medlemmer. Dette katalog er en bruttoliste, som ikke er udtømmende.

1. Viden om demokratiske værdier og medborgerskab

Idé til praksis – vidensdeling og intern efteruddannelse

Institutionerne kan skabe gode rammer for, at underviserne lokalt får mulighed for at drøfte, hvordan de kan arbejde med demokratisk dannelse i deres fag og lave fælles undervisningsforløb. I forbindelse med den interne efteruddannelse på institutionerne kan viden om demokratiske værdier og medborgerskab vælges som et tema. En konkret idé kunne være, at alle underviserne fik en fælles introduktion til undervisningsportalen "Demokrati under udvikling" på emu'en (<https://www.emu.dk/tema/demokrati-under-udvikling>), hvor der både ligger forskningsartikler, undervisningsmateriale og dialogredskaber til håndtering af modstand og uenighed, som er målrettet underviserne. Dette kunne bidrage til at underviserne bliver fagligt og pædagogisk opkvalificeret til at arbejde med emnet.

Idé til praksis – Afholdelse af valgaften

I forbindelse med aktuelle og relevante valg kan institutionerne afholde valgsaftener, fx for at sætte fokus på valgets relevans for Danmark og valgbehandlingen som en form for demokratisk deltagelse og forpligtelse som medborger. Eksempelvis har en institution afholdt valgaften i forbindelse med det amerikanske præsidentvalg, hvor elever og lærere kunne følge valget i løbet af natten. Valget blev opbygget som et rollespil, hvor undervisningen i engelsk, samfundsfag og historie fungerede som optakt til valget. Eleverne fik tildelt roller som politikere, embedsmænd, spindoktorer og journalister. Forløbet bidrog overordnet til, at eleverne fik større viden om det amerikanske demokratiske system, og hvordan det adskiller sig fra det danske, og hvilke styrker og svagheder det har.

Idé til praksis – Eleverne trænes i kritisk stillingtagen

I fx sprogfag kan man arbejde med propaganda og "fake news". På den måde kan eleverne lære at gennemskue, hvilke manipulationsgreb og retoriske virkemidler medierne anvender i produktionen af propaganda og "fake news". I dansk, religion og samfundsfag kan man arbejde med en kritisk tilgang til argumenterne bag fx jihadismen, hellig krig, kvindeundertrykkelse, konspirationsteorier og modstand mod jøder, homoseksuelle og andre minoriteter.

2. Accept af grundlæggende demokratiske værdier, rettigheder og pligter

Idé til praksis – Tydeliggørelse af institutionens værdier

Drøftelsen af institutionens værdier kan foregå på flere niveauer. Det kan ske i udviklingen af institutionens værdigrundlag eller i forbindelse med drøftelse af indsatsområder. Der kan også ske en udfoldelse af ungdomsuddannelsernes lovbestemte formålsparagraffer fx ved at lave debatter med eleverne enten i udvalgte fag eller på institutionsniveau. Her kunne eleverne fx debattere, hvad der forstås ved forskellige værdier såsom friheds- og menneskerettigheder, herunder ligestilling mellem kønnene og seksuelle minoriteters rettigheder. Her vil der også være mulighed for, at eleverne udfordres på deres værdier.

I praksis kunne institutionerne med fordel inddrage eleverne i meget større omfang end der er krav om i dag i udarbejdelsen af institutionens studie- og ordensregler, fx ved at eleverne er med fra starten i formuleringen af reglerne og på den måde dels bliver mere opmærksomme på de regler, der gælder, dels føler et større "ejerskab" over dem og dermed tilskyndelse til at overholde dem.

Institutionen kan herudover arbejde på tværs af ledelse, undervisere og elever med at definere institutionens egne værdier (fx når frem til et "institutions-slogan") inden for rammerne af danske værdier, så værdierne bliver forklaret, forstået og debatteret.

Idé til praksis – Udforskning af kontroversielle emner

Ledelserne eller underviserne kan arbejde med kampagner eller faste indslag som en del af undervisningen, hvor de kulturelle, religiøse og politiske kontroversielle emner systematisk udforskes og debatteres af eleverne og underviserne, uanset elevsammensætningen på institutionen.

Institutionerne kunne også arbejde med religionskritik ved fx at tage udgangspunkt i dokumentarprogrammet "Moskerne bag sløret" eller satireprogrammet "Det slører stadig". Institutionerne kunne også arbejde med social kontrol som følge af religion ved at tage udgangspunkt i filmen "To verdener".

Idé til praksis – Invitation af oplægsholdere ude fra

Institutionerne kan invitere til en bred debat om emner, som eleverne er optagede af. Det kunne være seksuelle rettigheder med udgangspunkt i fx "me too"-kampagnen. Der kunne også være debat om religiøse rettigheder, og hvornår religion kan komme i konflikt med demokratiske værdier. Her kunne markante samfundsdebattører inviteres til debat om fx islam. Skolens lærere og elever kunne på forhånd arbejde med at forberede spørgsmål og argumenter til debatten.

Idé til praksis – Afholdelse af demokratidage

Afholdelse af demokratidage på skolen, hvor der eksempelvis kan arbejdes med den historiske baggrund for de demokratiske værdier i Danmark. På den måde understreges det, at vi lever i et samfund baseret på grundlæggende demokratiske værdier og rettigheder. Eleverne får i den forbindelse også mulighed for at blive udfordret på eventuelle udemokratiske holdninger og værdier.

3. Deltagelse i formelle og uformelle demokratiske processer

Idé til praksis – Elevforum

Institutionerne kunne oprette et "elevforum" for alle elever, som ønsker at deltage, og med deltagelse af ledelsen og udvalgte lærere. Her kunne eleverne få medbestemmelse og ejerskab over aktiviteter på skolen. Elevforummet kunne fx afholdes to gange årligt og vare tre timer. Elevforummet giver eleverne mulighed for at træne deres kendskab til og deltagelse i demokratiske processer herunder at indgå kompromiser med hinanden og være lydhør over for andres holdninger.

Idé til praksis – Udvalgsarbejde for elever

Elevrådet kan inddele elevrådsarbejdet i mindre udvalg. Dette gør beslutningsprocesserne hurtigere og medfører, at 'ildsjæle' ikke brænder ud. Det betyder samtidig, at det er lettere for udvalgene at mødes og behandle aktuelle emner. Derudover giver arbejdsprocessen i udvalgene eleverne et indblik i, hvilke forskellige skridt der er i en demokratisk beslutningsproces.

Idé til praksis – Demokratikoordinator

Institutionerne kan oprette en funktion som "demokratikoordinator", så der bliver skabt nogle gode rammer for elevrådets arbejde. Det kunne fx være en underviser, som hjælper elevrådet med at strukturere jævnlige møder i elevrådets ledelse og hjælper elevrådet til at være omhyggelige med mødeindkaldelser, referater, overholdelse af vedtægter, at skelne mellem hvad der er internt for elever, og hvad der skal videre til enten drøftelse med – eller forslag til – skolens ledelse, samt hjælpe med demokratiske valg. Demokratikoordinatoren skal sørge for at facilitere elevrådets arbejde og desuden sørge for en god overgang mellem gammelt og nyt elevråd.

Idé til praksis – Synliggørelse af aktive elever

Institutionerne kunne fx arbejde med titler som "trivselsambassadør", beviser/diplomer fx i lighed med den nuværende ordning med "frivillighedsbeviser", fremhævelse af særlige indsatser fx "Hall of fame" m.v. På den måde oplever eleverne, at de bliver anerkendt for deres deltagelse som aktive medborger.

Idé til praksis – Inddragelse af eleverne i formulering af skolens værdigrundlag

Institutionen kan inddrage en bredere kreds af elever i udviklingen af skolens værdigrundlag. Det giver eleverne mulighed for at deltage i – og få indsigt i – en demokratisk proces – fra et forslag fremlægges til det bliver til virkelighed samt træne dem i at deltage i en debat, hvor der er åbenhed overfor andres argumenter.

Idé til praksis – Eleverne lærer om retorik og saglig argumentation

Udvalgte fag – fx sprogfag og samfundsfag – kan samarbejde om at træne eleverne i saglig argumentation fx ved at give dem viden om og få dem til at anvende retoriske virkemidler. Arbejdet med argumentation kan fremme elevernes motivation til at deltage i den demokratiske samtale, få dem til at anvende og gennemskue retoriske virkemidler, være kildekritiske og tilegne sig en kritisk sans ift. de historier, de fx får gennem medierne.

En øvelse kunne være at lade eleverne indgå i et rollespil, hvor de bliver inddelt i grupper á fem, og hvor hver deltager i gruppen får instrukser om, hvordan de skal forholde sig under dialogen fx at indtage et socialistisk/liberalistisk standpunkt uanset deres virkelige politiske overbevisning. Ved at alle elever får at vide, at de skal indtage et bestemt standpunkt leder øvelsen til, at en bredere elevgruppe deltager.

4. Respekt og tolerance for det enkelte individs rettigheder

Idé til praksis – Skabe rammer, så forskellige elever lærer hinanden at kende

Institutioner og undervisere kan arbejde aktivt på at blande eleverne med andre, der ikke ligner dem selv, for på den måde at opnå større respekt og tolerance for hinanden. I undervisningstiden kan det fx ske i sammensætningen af grundforløbsklasser, i forbindelse med demokratitemadage for hele institutionen og i forbindelse med gruppearbejde i undervisningen. Underviserne kan fx bevidst sætte elever i gruppe med nogen, de ikke er enige med. På den måde lærer eleverne, at de ikke altid selv kan bestemme, hvem de vil arbejde sammen med fx i deres kommende arbejdsliv, og at alle skal have lov at deltage, og deltagelse er nødvendigt for at gruppearbejdet lykkes.

Institutionerne kan også understøtte aktiviteter uden for skoletiden, der appellerer til en bred skare af unge (fx musicals, kulturcaféer, frivillig idræt, debatcaféer, skoleavis, nyhedsbrev, klubber).

Idé til praksis – Klassekodeks

Lærerne kan arbejde med at skabe et godt samarbejds- og samtaleklima i klasserne fx ved i samarbejde med eleverne at lave en fælles klasserumskultur, som nedfældes skriftligt i et "klassekodeks", med regler for, hvordan man taler og er sammen med hinanden på en ordentlig måde.

Idé til praksis – Samtalesaloner

Institutionerne kan arbejde med "samtalesaloner", hvor eleverne fx bliver opdelt i tre grupper og hører tre forskellige oplæg, som efterfølgende diskuteres i grupperne. Samtalesalonerne kan styrke fællesskabet på tværs af skolens elever, og samtidig bidrage det til forståelsen for, at man skal anerkende hinandens holdninger.

Idé til praksis – Undervisningsforløb

Institutionerne og lærerne kan lave undervisningsforløb om fx kulturel bevidsthed, hvor der med afsæt i et teoretisk grundlag fokuseres på at øge elevernes forståelse for egen og andres kultur og kritisk tilgang til kultur. Elevernes forskellighed bliver brugt som en ressource ved eksempelvis at lade udvekslingsstuderende eller elever, der har været i praktik i udlandet, holde oplæg. Eleverne kan således på et kvalificeret grundlag forholde sig til egne og andre individers værdier og kulturer, samt til andre landes traditioner og processer. Dette bidrager til, at eleverne kan deltage i diskussioner om samfundsrelevante problemstillinger.